

Bas Mesters

Het herstel van Nederland

Twaalf oplossingen voor een land in crisis

INKIJKPAGINA'S

Uitgeverij Balans

Al het denkbare en ondenkbare is mogelijk

INKIJKPAGINAS

Voor onze kinderen

INKIJKPAGINA'S

Inhoud

Inleiding. In de schaduwen van morgen?	II
Deel I. Het veld	
1. Nederland is ziek	25
– Psychiater Cobie Groenendijk	
2. De weg naar het Goede Leven	42
– Econoom Dirk Bezemer	
3. De derde weg tussen koop en huur	60
– Woningcorporatiebestuurder Bernard Smits	
4. Schoon schip in het onderwijs	74
– Docent Ton van Haperen	
5. Minder vee, meer boeren	88
– Boer Meino Smit	
6. Groene industrie in 2030	102
– Transitieaanjager Marjan Minnesma	
Deel II. Het systeem	
7. Laat de rechter zijn werk doen	121
– Rechter Marc Fierstra	

8. Burgers die politici helpen	137
– Politicooloog Yves Dejaeghere	
9. Een geloofwaardige pers	154
– Journalist Folkert Jensma	
Deel III. De waarden	
10. Van vrijheid naar vrijheid	175
– Historicus Annelien de Dijn	
11. Tussen wij en zij	190
– Amnesty-directeur Dagmar Oudshoorn	
12. Veranderen kan	207
– Omgevingspsycholoog Linda Steg	
Tot slot. In het licht van morgen...	219
Dankwoord	233
Verder lezen	235

Inleiding

In de schaduwen van morgen?

Op 31 oktober 1962 kocht een student geschiedenis in een antiquariaat in Nijmegen een boek dat nu beduimeld voor me ligt op mijn bureau. Het is groen uitgeslagen, de rug wordt met plakband bij elkaar gehouden, de kaft is van dun papier, en het draagt de titel *In de schaduwen van morgen. Een diagnose van het geestelijk lijden van onzen tijd.*

De schrijver is Johan Huizinga, een van de beroemdste en meest erudiete historici die Nederland kende. Wat hij schreef had ook gisteren geschreven kunnen zijn. Ik citeer u de eerste zinnen:

Wij leven in een bezeten wereld. En wij weten het. Het zou voor niemand onverwachts komen, als de waanzin eensklaps uitbrak in een razernij, waaruit deze arme Europeesche mensheid achterbleef in verstomming en verdwazing, de motoren nog draaiende, en de vlaggen nog wapperende, maar de geest geweken...

Huizinga schreef dit in 1935, aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog. Het was bedoeld als een waarschuwing.

In zijn tweede alinea stelde hij dat mensen twijfelden aan de hechtheid van de samenleving. Hij nam waar dat er sprake was van een 'vage angst voor de naaste toekomst, gevoelens van daling en ondergang der beschaving'. Deze historicus die normaal tot in de middeleeuwen terugkeek, voelde de dwingende noodzaak vooruit te blikken. De feiten overstelpen ons, schreef hij: 'Wij zien voor oogen, hoe bijna alle dingen, die eenmaal vast en heilig schenen, wankel zijn geworden: waarheid en menselijkheid, rede en recht. Wij zien staatsvormen, die niet meer functioneren, productiestelsels, die op bezwijken staan. Wij zien maatschappelijke krachten, die in het dolzinnige doorwerken. De dreunende machine van dezen geweldigen tijd schijnt op het punt om vast te lopen.'

De student die dit boek in 1962 aanschafte was mijn vader. Hij was een jaar oud toen de beroemde historicus zijn voorspellende waarschuwing op papier stelde. Hij moest vervolgens net als velen meemaken wat nadien volgde. Eenmaal gezien wat mensen elkaar konden aandoen, besloot hij geschiedenis te studeren en doceren. Huizinga's boek was daarbij een van zijn leidraden. Als geschiedenisleraar hoopte hij dat volgende generaties wat zuiniger zouden zijn op de vrede. Hij wilde ze uitleggen dat democratie iedereen een kans biedt, en grote razernij helpt te voorkomen, mits de spelregels in acht worden genomen.

Het motto van Huizinga's voorspellende meesterwerk luidde: *Habet mundus iste noctes suas et non paucas*. Onze wereld heeft zijn nachten, en het zijn er niet weinig. Hij ont-

leende het aan Bernard van Clairvaux (1090-1153), een Franse monnik en abt van de cisterciënzerorde die zich achthonderd jaar eerder ook al zo'n zorgen maakte om de mensheid en de tijd waarin hij leefde: een tijd van kruistochten en elkaar bestrijdende pausen.

Ook ik studeerde geschiedenis, las Huizinga en leerde over Bernard van Clairvaux. De belangrijkste les die ik trok is dat in de geschiedenis al het denkbare en ondenkbare mogelijk is. Ik weet nog heel precies wanneer dat besef echt indaalde. Dat was in 1989. In de jaren ervoor tijdens onze colleges Oost-Europese geschiedenis was mij uitgelegd dat het IJzeren Gordijn nooit zou vallen, omdat het regime in Moskou zich dat niet kon permitteren. Hoe geleerd mijn docenten en professoren ook waren, ze hadden het mis: het voor hen onvoorstelbare gebeurde vanaf 2 mei 1989. Hongarije zette de grens open en DDR-burgers konden via Hongarije naar Oostenrijk en naar de vrijheid vluchten. Op 9 november van dat jaar zette de DDR de grens naar het Westen open.

Alles, zo leerde ik, is mogelijk. Het voorstelbare en het onvoorstelbare. En ik denk dat ook nu het tot voor kort onvoorstelbare weleens aan het gebeuren kon zijn. Iets wat ik niet wil. Wat ik mijn kinderen niet toewens, en waar ik me over wil uitspreken. Huizinga droeg het waarschuwendende boek dat mijn vader las op aan zijn kinderen. Ik doe dat nu ook met dit boek. Omdat ik bezorgd ben. Omdat ik hoop op bijsturing, inzicht en herstel.

Waar gaat het om? Nederland is rijk. Al decennialang staan we in de top tien van de gelukkigste en meest welvarende landen. Toch heerst er de laatste jaren een groeiend gevoel

van crisis. De coronapandemie van 2020-2021 bracht dit aan de oppervlakte, maar het gaat veel verder. De klimaatcrisis is urgenter dan ooit. De zorg kan het nauwelijks meer aan. Het onderwijs kraakt in zijn voegen. Er is een groot gebrek aan woonruimte. De intensieve landbouw vernietigt de natuur. De politieke cultuur staat ter discussie. De democratie ligt onder vuur, drugscriminaliteit ondermijnt economie en samenleving, en ook de rechtsstaat heeft betere tijden gekend. Steeds meer mensen leven in armoede, velen voelen zich niet erkend. Kortom, het welvarende Nederland is ziek.

Huizinga schreef in zijn voorwoord: 'Het is mogelijk, dat velen mij op grond van deze bladzijden een pessimist zullen noemen. Ik heb hen slechts te antwoorden: ik ben een optimist.' Ik zeg het hem na. Ook ik ben een optimist, uit noodzaak. En opnieuw verwoordt Huizinga perfect waarom. In de zevende druk van *In de schaduwen van morgen*, die in 1939 uitkwam, vlak voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, lichtte hij toe wat hij onder een optimist verstaat: 'Velen hebben mij gevraagd: ge ziet onzen tijd en onze beschaving zóó zwart, en ge noemt uzelf niettemin een optimist? – Ik antwoord: ja, dat doe ik. Optimist noem ik niet hem, die bij de dreigende tekenen van verval en bederf luchthartig uitroept: kom, het is zo erg niet! Het komt alles wel op zijn pootjes terecht! Optimist noem ik hem, die, ook waar een weg tot beter nauwelijks zichtbaar is, toch de hoop niet laat varen.'

De vraag die Huizinga tachtig jaar geleden niet durfde te beantwoorden, luidt: hoe te voorkomen dat het erger wordt, of ontardt? Hoe te genezen? Op de kritiek dat hij alleen met een diagnose van de problemen en niet met een therapie

kwam, antwoordde hij: 'Mogelijkheden van genezing aanduiden, dat was het stoutste, waartoe ik mij verheffen dorst.' Hij voelde zich niet bij machte om een weg te wijzen uit een situatie 'waar het kwaad zoo diep is ingevreten'.

Hij concludeerde: 'Laat ieder voor zich uitmaken, of hij de kansen op herstel gestegen acht.' Op het behoud van moed en vertrouwen en het vervullen van de eigen plicht komt het aan, zo sloot hij af. Enkele maanden later vielen de Duitsers Polen binnen en anderhalf jaar later leefde Nederland onder het hakenkruis.

De waarschuwingen van Johan Huizinga in zijn *In de schaduwen van morgen* citerend, is het goed om aan te geven dat ik hiermee meer doel op de gevaren van de klimaatcrisis dan op het risico van een aanstaande oorlog. Dat laatste risico was in de jaren dertig veel groter en acuter dan nu. Toen Huizinga zijn boek schreef was heel Europa gemilitariseerd en hadden dictators als Hitler en Mussolini de democratie al opzijgeschoven. Nu zwelt de roep om autoritair leiderschap aan. In Hongarije, Polen, Brazilië, India, en in de vs van Trump kwam de illiberale democratie aan de macht, waarbij niet de rechtsstaat maar een homogene cultuurgemeenschap het uitgangspunt is. In Nederland flirten politici als Thierry Baudet en Geert Wilders met deze voorbeelden en blazen complottheorieën aan, zoals dat ook in andere West-Europese landen gebeurt door populistische politici. De verwarring, het wantrouwen en ook de agressie groeien. Op dit moment is ongeveer 20 procent van de Nederlanders en West-Europeanen gevoelig voor een politiek aanbod dat het systeem en de instituties die het schragen (zoals regering, parlement, rech-

terlijke macht, ambtenarij, media en wetenschap) ondermijnt. Maar we leven nog in vreedzame tijden in West-Europa. En de grote meerderheid van de bevolking heeft de democratische rechtsstaat nog niet opgegeven. Al zijn er serieuze vragen te stellen over zijn functioneren, die in dit boek aan bod komen.

Op het punt van klimaat is het al duidelijk één minuut voor twaalf, als het niet vijf over twaalf is, zo blijkt uit de ICCP-rapportages van internationale wetenschappers en uit de toenemende wateroverlast en bosbranden. De mens is verantwoordelijk voor de klimaatverandering. En als we in de komende tien jaar ons gedrag niet drastisch wijzigen, wordt het zeer onaangenaam voor de komende generaties. In de wereld en zeker ook in Nederland, dat voor een derde onder zeeniveau ligt, zal dit bij ongewijzigd beleid later deze eeuw tot overstromingen, spanningen, migratie, doden en in het ergste geval geweld en oorlog leiden. Mede omdat de uitspraken van Huizinga zo verrassend van toepassing blijken op de klimaatcrisis, heb ik ze hier geciteerd: ze verwoorden de gevoelens van zorg die steeds meer mensen ervaren.

Dit boek heet *Het herstel van Nederland*. Niet omdat ik het recept voor herstel van Nederland meen te hebben. Ook ik zou die vraag, net als Huizinga, niet durven of weten te beantwoorden. Maar ik durf hem wel te stellen. Het afgelopen halfjaar sprak ik daartoe langdurig met twaalf vrouwen en mannen, kenners van sectoren die serieus in de problemen zijn. Een boer, een docent, een psychiater, een journalist, een rechter, een historicus, een woningcorporatiebestuurder, een klimaatverbeteraar, een econoom, een politicoloog, een mensenrechtenbeschermmer en een omgevingspsycho-

loog. Geen van allen mensen met grote formele macht of een nadrukkelijke partijpolitieke agenda. We concentreerden ons op oplossingsrichtingen, omdat enkel beschrijven wat er misgaat mijns inziens onvoldoende garantie op verbetering biedt. Of om met omgevingspsycholoog Linda Steg te spreken, die later in deze bundel aan het woord komt: ‘Om tot gedragsverandering te komen heeft de mens behalve een gevoel van urgentie ook handelingsperspectief nodig.’

Dat is wat dit boek beoogt: het is een zoektocht aan de hand van spoorzoekers en pioniers. Het probeert een begin van perspectief en inspiratie te creëren door te luisteren naar, en mee te denken over, de vergezichten die ze aanbieden. De geïnterviewden en hun inzichten zijn zeker niet feilloos, maar ze durven problemen te benoemen, heilige huisjes omver te trappen, en handelingsperspectief te bieden. Soms met praktische, dan met revolutionaire oplossingen. Soms met een brede analyse, dan weer met specifieke suggesties. Niet vanuit naïviteit, maar juist vanuit de wetenschap dat het motto van Bernard van Clairvaux, dat Huizinga citeerde, maar al te waar is: ‘De mensheid maakte talrijke nachten door, en nu nog steeds.’ En we leven mogelijk in een zeer zware slagschaduw van morgen...

...als we niets doen, zal die ongetwijfeld over ons vallen. Maar als we helder analyseren, als we gewoontes durven loslaten – nog voor het donker wordt en niet pas erna – is er wellicht een wending, en herstel mogelijk.

De afgelopen drie, vier decennia kenmerkten zich door een groeiende dominantie van het neoliberalisme. We zullen zien hoe deze ideologie, met zijn nadruk op eigen verant-

woordelijkheid, marktwerking, maximalisering van winsten, minimalisering van kosten en het afbouwen van collectieve voorzieningen, heftig heeft huisgehouden in alle sectoren die aan bod komen. Om zicht te krijgen op de maatschappelijke en economische problemen waarvoor dit ons heeft gesteld, ga ik in hoofdstuk 1 en 2 achtereenvolgens in gesprek met psychiater Cobie Groenendijk en econoom Dirk Bezemer. We beginnen bij een verschijnsel waarmee velen in het dagelijks leven meer en meer worden geconfronteerd: stress. Of zoals Huizinga het in de ondertitel van zijn boek zo mooi omschreef: geestelijk lijden. Groenendijk ziet als psychiater als geen ander wat de staat van ons mentale welzijn is. Ze zoekt in het interview naar de oorzaken voor de spanning die mensen ervaren, en komt met preventiesuggesties – die nogal wat kosten. Dirk Bezemer toont de economische misconcepties waarop ons huidige systeem is gebaseerd en laat zien dat we geld genoeg hebben om te veranderen als we dat willen. Door het anders in te zetten, moet een veel socialere, meer rechtvaardige en duurzame samenleving haalbaar zijn.

In hoofdstuk 3 tot en met 5 gaan we digitaal op bezoek bij vertegenwoordigers van enkele sectoren die cruciaal zijn voor onze eerste levensbehoeften: de woonsector, het onderwijs en de landbouw. Allen blijken heel nadrukkelijk te kampen met crises die opvallende gelijkenissen vertonen. De geïnterviewden betogen dat met het oog op de toekomst grondig ingrijpen gewenst is. Bernard Smits, bestuurder van een woningcorporatie, beargumenteert dat we helemaal geen miljoen huizen hoeven bouwen: als we op een andere manier samenwonen, zijn meer ruimte en meer welzijn mogelijk.

Docent Ton van Haperen houdt een pleidooi voor een ware onderwijsrevolutie om de neergang te keren. En boer Meino Smit breekt een lans voor een landbouw met minder import en export, minder vee en meer boeren, die antwoorden biedt op de problemen rondom biodiversiteit en klimaatverandering: de crisis der crises. Het klimaat staat ook centraal in hoofdstuk 6, waarin ik met Marjan Minnesma van Urgenda onderzoek wat de politiek heel snel anders moet doen, wat daarvoor nodig is en wat dit belemmert.

Welbeschouwd zijn heel veel van de problemen van Nederland en de wereld ofwel klimaatgebonden, of hebben ze te maken met de manier waarop we als mensen met elkaar omgaan en problemen en conflicten oplossen. In het tweede deel van het boek ga ik daarom op zoek naar hoe we onze conflicthantering en besluitvorming hebben georganiseerd, en wat beter kan. Dat doe ik in hoofdstuk 7 met de voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak, Hoge Raad-raadsheer Marc Fierstra. Zijn beroepsgroep heeft als taak conflicten vreedzaam te beslechten en wetsovertreding te bestraffen. Hoe gaat dat na ruim dertig jaar neoliberalisme? Welk onderhoud is nodig om tot een blijvend betrouwbare rechtspraak te komen?

Als we het hebben over conflicthantering en besluitvorming, is naast de rechterlijke macht de representatieve democratie onmisbaar. Waarom hapert dit systeem dat ons allen moet vertegenwoordigen en waarmee we onszelf aansturen? Politicoloog Yves Dejaeghere geeft zijn analyse in hoofdstuk 8. Hij legt uit dat het misschien wat mager is om in een tijd met zoveel uitdagingen de democratische rol van burgers

te beperken tot één dag in de vier jaar: verkiezingsdag. Hij komt met voorstellen om het anders te doen en meer stemmen te horen. Naast de democratie en de rechtsstaat is de journalistiek onmisbaar voor transparante en eerlijke conflictantering en besluitvorming. Zij behoort informatie te ordenen en macht te controleren. In hoofdstuk 9 analyseer ik door de ogen van voormalig hoofdredacteur en vakbondsmen Folkert Jensma de staat van de journalistiek. Is deze na de internetrevolutie, de opkomst van sociale media en drie decennia neoliberalisme nog voldoende toegerust om haar taken uit te voeren? Wat moet anders?

We hebben dan een peilstok gestoken in diverse sectoren en in enkele belangrijke instituties van ons conflictbemiddelingssysteem. In die zoektocht hoop ik patronen te vinden die inzicht bieden in hoe mensen in verschillende sectoren in het leven staan en wat dat zegt over deze tijd. Hoe we meningsverschillen beslechten, hoe we onszelf besturen en hoe we dat ervaren.

In westerse democratieën zijn daarbij de basiswaarden vrijheid en gelijkheid het uitgangspunt. Het is daarom interessant om, naast het veld en het systeem, ook deze twee fundamentele waarden die ons gedrag sturen te onderzoeken in gesprekken met experts. In deel 3 van dit boek staan die waarden centraal. Wat is er gebeurd met de beleving van vrijheid en gelijkheid toen neoliberalisme dominant werd? Is die veranderd? Kijken we nu anders tegen die waarden aan? Bemoeilijkt dat ons samenleven in een democratie?

In hoofdstuk 10 legt historica Annelien de Dijn uit dat, hoewel ons streven naar vrijheid al drieduizend jaar een drij-

vende kracht is, er grote misverstanden zijn ontstaan over wat vrijheid is of zou moeten zijn. Ook de gelijkheidsdiscussie leidt tot steeds meer spraakverwarring. In hoofdstuk 11 vraag ik Amnesty-directeur Dagmar Oudshoorn hoe we die discussie, die steeds meer over identiteit lijkt te gaan, in tijden van polarisatie op een constructieve manier kunnen voeren.

Na zoveel analyses en ideeën, en ook aangeleverde oplossingsrichtingen, blijft natuurlijk één vraag openstaan. Hoe van diagnoses en voornemens tot actie te komen? En wat belemmert die actie? In het slothoofdstuk poogt omgevingspsycholoog Linda Steg hierop antwoord te geven. Wat willen al die geïnterviewden, wat is de grote lijn en hoe dit te operationaliseren?

De gesprekken in dit boek zijn in de meeste gevallen bewerkingen en uitbreidingen van interviews die in 2021 verschenen in de serie 'Heilige huisjes' in *de Volkskrant*. Soms zijn ze verrijkt met flarden uit reportages die ik maakte voor *De Groene Amsterdammer* in de serie 'De Broederschaprevolutie, of: Wie is wij?'. Daarvoor onderzocht ik in 2018 en 2019 in zes Europese hoofdsteden wat Europa nog kan binden. Met veel van de geïnterviewden sprak ik vervolgens door in debatcentrum De Tussenruimte bij EMMA in Den Haag. Ook uit die gesprekken heb ik voor dit boek geput. Sommige geïnterviewden deden hun ideeën nadien uit de doeken op ministeries, andere in contact met Kamerleden, en vrijwel allemaal brachten ze hun analyses verder in gesprek met geïnteresseerden in het land. Dat gesprek, die dialoog, is hard nodig om tot verandering te komen nu de politiek met zichzelf worstelt.

Het zal vanuit de samenleving zelf moeten komen. Want, om met de voormalig Denker des Vaderlands Daan Roovers te spreken: 'De politiek, dat zijn we allemaal.' En om Huizinga te herhalen: 'Op het behoud van moed en vertrouwen en het vervullen van den eigen plicht komt het aan.'

INKIJKPAGINA'S

I

Het veld

INKIJKPAGINA'S

Nederland is ziek

Psychiater Cobie Groenendijk

Hoe zou een psychiater Nederland diagnosticeren? En welk pilletje of welke kuur zou deze voorschrijven aan dit land van wantrouwende ‘wappies’, boze boeren, achtergestelde minderheden, gestreste tweeverdieners en een premier die de waarheid soms even vergeet? Cobie Groenendijk reageerde snel op mijn interviewverzoek. Maar ze wilde even nadenken of zij de geschikte persoon was voor een vraagggesprek over heilige huisjes en oplossingen. Na een week waarin ze me diverse alternatieve gesprekspartners opperde, stemde ze in. Het eerste onderhoud was op een zondagmiddag in april 2021, midden in een coronagolf, digitaal via Teams. Daarna hadden we nog diverse andere gesprekken om te verdiepen.

De psychische nood in Nederland is enorm, vertelt ze direct bij aanvang. Sinds de corona-epidemie zag Groenendijk de rijen voor haar wachtkamer alleen maar groeien. Elke dag – ook nu nog – krijgt ze meer wanhopige mensen aan de lijn die hulp nodig hebben: mensen die conflicten hebben op hun werk, in uitzichtloze situaties terechtkomen, mentale

problemen ontwikkelen. Ook psychiaters uit academische ziekenhuizen bellen haar, omdat ze niet meer weten waar ze met de suïcidale jongeren naartoe moeten. Groenendijk kan de hulpzoekers weinig bieden. Want haar praktijk zit vol. Tjokvol. En de praktijken van haar collega's ook. 'Het is heel pijnlijk om zoveel mensen de deur te moeten wijzen – mensen met problemen die ook lang niet allemaal in de behandelkamer van de psychiater kunnen worden opgelost.'

De ziektesymptomen en verhalen die ze hoort zijn geen losstaande problemen, stelt ze. Ze staan voor een breed maatschappelijk patroon. 'Nederland is helemaal geen ontzettend gaaf land, zoals de minister-president beweert.' Volgens de Amsterdamse psychiater heeft het neoliberalisme grote maatschappelijke schade aangericht en het land ziek gemaakt. 'We zijn een onthechte en onveilige samenleving aan het worden, waarin relaties verbrokkelen.'

In de dagen voor het interview had ze nagedacht over de vragen die ik haar schriftelijk en in een kort voorgesprek al had gesteld. En haar conclusie was: twee heilige huisjes moeten per direct om. Allereerst het idee dat psychisch lijden een individuele verantwoordelijkheid is, dat iedereen die daardoor niet mee kan in de ratrace zelf schuldig is. 'Dat waanidee leidt tot enorme schade en stress.' En daarnaast dwingt de vercommercialisering van de zorg de zorgverleners te vaak tot oppervlakkige *quick fix*-zorg. Terwijl veel mensen ook betekenis gevende en duurzame ondersteuning nodig hebben. 'Velen zeggen dat het anders moet, maar in de praktijk zie ik nog maar bar weinig veranderen.'

Cobie Groenendijk kwam niet zomaar tot haar systeemkritiek. Ze doorliep een lange en doorleefde weg naar haar huidige rol als vrijgevestigde psychiater. Die weg begon in de Biblebelt. Daar groeide ze als tiener op in een orthodox-protestants nest. Voor haar bleek dat 'niet per se de omgeving waar je echt leert om je eigen gevoelens en gedachten serieus te nemen'. In haar puberteit ontstond een sterke behoefte om te reflecteren op het waarom van haar religieuze achtergrond, en ook op de buitenwereld die zo anders was dan haar directe omgeving. Haar ontdekkingstocht en losmakingsproces brachten haar naar Utrecht, waar ze aanvankelijk rechten en later theologie studeerde. 'De studie theologie bleek een goed medicament. Met het wegvallen van mijn traditionele godsbeeld kreeg ik een meer humane interesse in de mens en de wereld.'

Na een jaar theologie stopte ze, maar zette ze haar studie rechten voort. Daarnaast begon ze met geneeskunde, met later psychiatrie als specialisme. Die keuze maakte ze mede vanwege haar eigen familiegeschiedenis met een broer met schizofrenie. De knik in zijn levensloop en de impact van zijn verwardheid op het gezin maakten grote indruk op haar. Door zijn ziekte te bestuderen begreep zij hem beter en kon ze hem later steunen bij het vormgeven van een goed leven. Geleidelijk verschoof haar interesse van het 'exacte' van biologische psychiatrie naar de psychotherapie, waarbij meer oog is voor de context en de betekenis van de ziekte. Ze volgde een opleiding in de psychoanalytische traditie van de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalytische Psychotherapie. 'Deze keuze leverde niet het hoogste tarief op, maar wel veel plezier in het werk.'

Dat werk leidde haar de afgelopen twintig jaar langs banen in een academisch ziekenhuis, ggz-instellingen, een jeugd-gevangenis, de gesloten jeugdzorg en de jeugd-ggz. Ze specialiseerde zich verder in de psychoanalytische psychotherapie – het zoeken naar het verhaal en de betekenis achter het probleem. En kritisch en bezorgd als ze was over de impact van de privatisering van de zorg, werd ze actief in allerlei actiegroepen die strenden voor de vrije artsenukeuze, privacy in de ggz en het Nationaal Zorgfonds.

Groenendijk houdt als vrijevestigd psychiater praktijk in Amsterdam-Zuid, waar ze in een zorgcollectief werkt met veel collega's die vertrokken uit ggz-instellingen. Een praktijk waar ze, tegen de commercialiseringstrend in, nabijheid, vertrouwen en werkplezier proberen te herstellen. 'Het is een platte coöperatie zonder managers en zorgverzekeraars die je opjagen en onder druk zetten om nog "meer te produceren".'

U noemt Nederland ziek. Waarom?

'Je ziet dat er als gevolg van de commercialisering en medialisering en de bijkomende ratrace-maatschappij een bewieroking is ontstaan van perfectie, van excellentie. Het individu is daarbij in toenemende mate verantwoordelijk geworden voor zijn eigen sores. Hij moet daarin kracht tonen. "Zich invechten", zoals minister-president Mark Rutte stelde. Als in een studentencorps. Die perfectiemaatschappij veroorzaakt op allerlei manieren schade. Bij mensen aan de bovenkant van de sociaal-economische ladder, maar nog meer aan de onderkant.'